Musilová, Jana

Turecko a imigrace na západ resp. do SRN v 60. letech 20. století a kořeny etnických problémů v dnešním Německu

Studia historica Brunensia. 2010, vol. 57, iss. 1, pp. [147]-159

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/115334
Access Date: 17. 02. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts,
Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

JANA MUSILOVÁ

TURECKO A IMIGRACE NA ZÁPAD RESP. DO SRN V 60. LETECH 20. STOLETÍ A KOŘENY ETNICKÝCH PROBLÉMŮ V DNEŠNÍM NĚMECKU

Abstract
The main aim of this paper is to deal with the origin of the working migration to the Western/industrial Europe in the second half of 20th century. The paper focus especially on the questions of working migration from Turkey as a result of a bilateral treaty, which had been signed between Western Germany and Turkish Republic. It aslo tries to briefly analyse actual problems, which flows from unclosed procees of the intergation of the immigrants to the western – european society

Key words
blue – collar works, integration, migration, recruitment, principle of the rotation, working migration, Western Germany, Western/industrial Europe.

Migrace není fenoménem jen pro 20. a 21. století. Lidé se stěhují od nepaměti, hledají nové a nepoznané a doufají, že za hranicemi naleznou lepší život. Milióny a milióny lidí se stěhují za vzděláním, za prací, za rodinou. Migrace jako fenomén má důležité kulturní, sociální, ekonomické, emociální, politické důsledky pro obě strany. Existuje několik typů migrace (vnitřní – vnitrostátní a vnější – mezistátní – za prací, etnických menšin, uprchlická migrace a žádost o azyl…), my se budeme zabývat zejména migrací mezistátní za prací a to u sociálně nižších vrstev populace. V druhé polovině 20. století se západní/průmyslová Evropa[1] vzpamatovala z poválečné krize a nastal nevídaný hospodářský růst. Západní/průmyslová Evropa trpěla chronickým nedostatek dělnické pracovní síly, kvalifikované i nekvalifi-

1 Myšleno: SRN, Rakousko, Belgie, Francie, Švýcarsko, Nizozemí, Švédsko a Velké Británie.

kované. V roce 1961 byla postavena Berlínská zeď, jejíž výstavba mimo jiné znamenala i konec transferu pracovních sil z východního Německa do SRN. Východiskem z krize se stal nábor dělníků zejména z rozvojových zemí kolem Středozemního moře. Ohlas v těchto zemích byl veliký. Vidina lepšího života resp. dobrého výdělku se stala hlavní motivací a do západní/průmyslové Evropy přicházely statisíce dělníků ze zahraničí. Západní/průmyslová Evropa předpokládala, že nově příchozí dělníci v hostující zemi odvedou potřebnou fyzicky velmi náročnou práci a pak za rok či dva se vrátí do své vlasti a budou vystřídání nově příchozími dělníky – princip rotace[2]. Tato představa se záhy ukázala jako nereálná. Do západní/průmyslové Evropy přicházeli stále noví a noví zájemci o práci v Evropě a to často i nelegálně. Noví přicházeli a staří zůstávali. Postupně také do západní/průmyslové Evropy přicházeli další členové rodin.

V okolí velkých západoevropských měst začala vznikat ghetta. Tato ghetta se stala „*státy ve státě*“, kde tradice byly/jsou a pravděpodobně budou dodržovány striktněji než v rodné zemi. Striktní dodržování tradic lze považovat za obranu sebe sama před novým a neznámým prostředím, kde se hovoří cizím jazykem, kde je rozdílné kulturní, sociální a náboženské povědomí. Striktní dodržování tradičního života se stupňuje s klesající úrovní dosaženého vzdělání.[3] Vlast se stává zidealizovanou a nostalgickou, vše domácí je dobré, vše cizí je špatné. Ve výsledku tito lidé nepatří „*nikam*“, což se výrazně projevuje u druhé a třetí generace přistěhovalců. Potomci přistěhovalců jsou velice specifickou složkou populace, často se stává, že plynně neovládají žádný jazyk – mateřský ani jazyk země, ve které žijí. Tento jev samozřejmě zhoršuje jejich společenské postavení a kruh se opakuje: stejně jako jejich rodiče jsou nuceni vykonávat podřadné práce, vznikají silnější pouta na komunitu, jejich děti nepatří „*nikam, nikam*“.

---

2 Princip rotace: původní záměr měl limitovat dobu, po kterou bude dělník moci zůstat a pracovat v hostující zemi resp. v SRN. Jakmile vyměřený čas vypršel, tak dělník musel opustit hostující zemi a vrátit se zpět do vlasti a záhy měl být nahrazen nově příchozím dělníkem (tzv. princip rotace). Nicméně od konce 60. let 20. století stále více a více dělníků hodlalo v SRN trvale zůstat. Tento model daleko více vyhovoval zaměstnavatelům, kteří si chtěli zkušené dělníky podržet. Stejně tak jako dělníkům, kteří si v SRN zvykli a začali ho považovat za svůj domov a zároveň chtěli využít finančních možností, které byly výhodné. Později začali do SRN přicházet další členové rodin. Viz více: http://www.zuwanderung.de/nn_1070222/EN/ImmigrationPast/LabourRecruitment/labourRecruitment__node.html?__nnn=true (cit. 7.2.2010).

3 V dnešním Turecku se používá termín „*vzdělaný/nevzdělaný*“ jako sociologický ukazatel.

Úvod

Od počátku 60. let 20. století, kdy v SRN došlo k hospodářskému zázraku a započala vlna dělnické migrace z jižní a jihovýchodní Evropy resp. z oblasti Středozemního moře do SRN, resp. do Rakouska, Belgie, Francie, Švýcarska, Nizozemí, Švédska a Velké Británie. Do SRN a dalších evropských zemí přicházeli dělníci ze tří hlavních oblastí: 1) z budoucích nebo stávajících členů sjednocené Evropy – jižní Itálie, Španělska, Řecka, a Portugalska; 2) z Turecka, dřívější Jugoslávie; 3) z bývalých kolonii – Maroka, Alžírska, Tuniska, Sýrie, Libanonu, Kypru, Izraele, Iráku, Jordánska, Egypta a Libye. SRN, které se jako Fénix z popela náhle vzpamatovalo z poválečné hospodářské krize, mělo obrovský nedostatek dělníků. Řešením bylo pozvat dělníky tzv. „*Gastarbeiter*“ z jiných zemí a nabídnout jim práci v SRN. Myšlenka náboru levné dělnické pracovní sily z Turecka vyplynula už v roce 1961 s výstavbou Berlínské zdi. Berlínská zeď byla vztyčena a tok dělníků z NDR byl zastaven.

V roce 60. letech byly podepsány bilaterální dohody mezi SRN a několika evropskými státy a Austrálií o náboru pracovních sil z jihovýchodních a středomořských zemí. Tato bilaterální dohoda je nazývána Dohodou o náboru pracovních sil pro hostující dělníky.

Země	Dohoda o náboru pracovních sil ze dne	Dohoda o sociálním zabezpečení
Austrálie	5.10.1967, Canberra[4]	
Rakousko	15.5.1964, Vídeň[5]	12.10.1966, Vídeň
Belgie	16.6.1964, Brusel	4.7.1966, Brusel
Dánsko		13.11.1970, Ankara
Francie	8.5.1965, Ankara	20.1.1972, Paříž
Německo	30.10.1961, Bonn, rev. 20.5.1964, Bonn	30.4.1964, Bonn
Nizozemí	19.8.1964, Haag	5.4.1966, Ankara
Švédsko	10.3.1967, Stockholm	30.6.1978, Stockholm
Švýcarsko		1.5.1969, Ankara
Velká Británie		9.9.1959, Ankara[6]

4 Viz např.: *Australia and Turkey. Agreement concerning the residence and employment of Turkish Citizen in Australia.* Signed at Canberra 5 Octobre 1967. No 9457. Citováno dle: http://untreaty.un.org/unts/1_60000/19/18/00036864.pdf (cit. 16.1.2010).

5 Viz např.: *Austria and Turkey. Agreement (with annex) concertin the recruitment and the employment of Turkish workers*. Signed in Vienna, on 15 May 1964. No. 7457. Citováno dle: http://untreaty.un.org/unts/1_60000/15/8/00028384.pdf (cit. 16.1.2010).

6 A k g ü n ü z , Ahmet: *Labour migration from Turkey to Western Europe, 1960–1974*. Hampshire 2008, s. 61. Citováno dle: http://books.google.cz/books?id=HLo3AAAAIAAJ&dq=turkish+workers+in+europe+1960&printsec=-

Tyto dohody byly založené na principu rovnosti dělníků obou zemí (vysílající a hostující) a to v oblasti nemocenského pojištění, úrazového pojištění, sociálních dávek v nezaměstnanosti, důchodového pojištění a přídavků na děti.[7] Podle článku 4 odst. 1 Dohody o náboru pracovních sil mezi Rakouskem a Tureckem musí být všichni dělníci ve výborném zdravotním stavu a musí mít certifikát, který dokládá, že netrpí žádnou infekční nemocí. Tyto požadavky dokládají, že západní/průmyslová Evropa měla zájem jen o velmi fyzicky zdatné jedince bez sebemenších zdravotních problémů. Na straně druhé se z dohod nedovídáme nic o integračním programu pro dělníky, který by hostující strana zajistila např. jazykový kurz. I v případě tzv. „*Gastabreiter*" by jazyková připravenost znamenala zlepšení sociálního postavení ve společnosti. Jádrem těchto dohod byl nábor dělnické pracovní síly do průmyslového sektoru. Na základě principu rotace do SRN přicházeli zejména mladí muži na pracovní období jednoho až dvou let, po uplynutí této doby se měli vrátit zpět domů a uvolnit pracovní pozici novým žadatelům.[8] Tato politika měla zabránit trvalému usídlení a zajistit pracovní zkušenosti z průmyslového sektoru co největšímu počtu uchazečů ze zahraničí.[9]

V roce 1963 byla podepsána Ankarská dohoda[10] mezi Tureckem a EHS. Turecko jako významný člen NATO (ale rostoucí antiamerická nálada

---

frontcover&source=bl&ots=cDu2CGZ5Zr&sig=-kqRtW4PfMPXmbFObUn5NiqzTlo&hl=cs&ei=5llPS9ilM6PEmwPgvbSnCg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CBIQ6AEwAQ#v=onepage&q=&f=false (cit. 14.2.2010).

7 Viz více např: *Austria and Turkey. Agreement (with annex) concertin the recruitment and the employment of Turkish workers*. Signed in Vienna, on 15 May 1964. No. 7457. Citováno dle: http://untreaty.un.org/unts/1_60000/15/8/00028384.pdf (cit. 16.1.2010).

8 O e z c a n , Veysel: *Country Profile. Germany: Immigration in Transition*. July 2004. Citováno dle: http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=235 (cit. 5.2.2010).

9 Tamtéž.

10 Ankarská dohoda byla podepsána na konci léta roku 1963, v platnost vstoupila v prosinci 1964. Ankarská dohoda o přidružení Turecka k EHS je také někdy nazývána jako „*předpřístupová dohoda*". Ankarská dohoda předpokládala stupňovitou integraci, která by někdy v budoucnosti mohla být završena plným členstvím Turecka v celní unii. Podle článku 2 Ankarské dohody partnerství mezi Tureckem a EHS má tři fáze: „*přípravná fáze", „přechodná fáze"* a *„fáze konečná"*. „*Fáze přípravná*" započala 1. prosince 1964 (datum nabytí právní moci Ankarské dohody) a skončila dnem, kdy vstoupil v platnost dodatkový protokol, to znamená 1. ledna 1973. „*Přechodná fáze*" byla završena po 22 letech, dnem, kdy se celní unie mezi EU a Tureckem stala operace schopnou. Ankarská dohoda a dodatkový protokol obsahují vzestupný proces integrace Turecka a EHS. Dokumenty obsahují tři hlavní svobody, na kterých je to, co je dnes označováno jako EU, založeno: volný pohyb zboží, osob a služeb. 12 let (pro některé

v Turecku nebyla vítaná, řešením, jak tyto emoce limitovat byla i myšlenka dobrých vztahů mezi Tureckem a Německem) a Rady Evropy bylo považována za vhodného kandidáta, který by mohl západnímu Německu pomoci s poskytnutím levné pracovní síly. Původní vize západoněmecké vlády byla pozvat do země co nejvíce nekvalifikovaných dělníků z Turecka na dobu dočasnou. Dělníci přicházející zejména ze zaostalých regionů Turecka (zejména jižní a jihovýchodní oblasti) představovaly pro německou vládu levnou, flexibilní pracovní sílu, která měla vyřešit akutní nedostatek pracovní síly v dělnických oborech. Navzdory původní myšlenky do SRN často přicházela kvalifikovaná pracovní síla ze západního Turecka. Prvotní představa „*Gastabreiter*" – hostující dělník časem vyústila v „*Inlander auslandisher Herkunft*" – trvale bydlící cizího původu.

Důvody migrace

V 60. letech 20. století byla politická i hospodářská situace v Turecku velmi komplikovaná. Došlo k několika výrazným politickým změnám, byl nastolen nový režim. V roce 1961 byla vydána nová ústava[11], která mimo jiné garantovala občanům Turecka možnost svobodně cestovat do zahraničí čl. 18 odst. 3 ústavy z roku 1961. Turecká vláda v rámci hospodářského růstu podporovala dělnickou migraci do zahraničí. Vládní program na podporu dělnické migrace souvisel i s obrovským nárůstem obyvatelstva Turecka: 1950–20 947 000,[12] 1955–24 065 000,[13] 1960–27 755 000,[14] 1965–31

specifické produkty 22 let) trvalo období, než byly naplněny podmínky pro volný pohyb zboží a obchodní unii. „*Konečná fáze*" (není jednoznačně časově vymezena), podle očekávání, měly být založena na celní unii a na posilování ekonomické spolupráce a ve výsledku na podmínkách (pro obě strany) plného členství. Celní unie měla být jen jedním z kroků v širším procesu integrace Turecka. Vedle obchodní unie, trhu se zemědělskými produkty, tu byly také ostatní svobody. Tyto svobody a posilováni účasti Turecka na společné politice EU byly ustanoveny v Ankarské dohodě. „*Konečná fáze*" nastartovala v roce 1996 a pokračuje dodnes a bude pokračovat až do dne, kdy se Turecko stane řádným členem EU. Viz více: M u s i l o v á , Jana: *Turecko a Evropa: Překážky Turecka na cestě do sjednocené Evropy a evropská perspektiva Turecka*. Magisterská diplomová práce. Brno 2008, s. 16.

11 *Turecká ústava 1961*. Citováno dle: http://www.anayasa.gen.tr/1961constitution-text.pdf (cit. 12.1.2010).

12 *Istatistik Gostergeler. Statistical Indicators 1923–2006.* Turkiye Istatistic Kurumu. Turkish Statistic Institute. Ankara 2007, s. 9. Citováno dle: http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf (cit. 3.3.2009). Tamtéž, s. 13.

13 Tamtéž.

14 Tamtéž.

391 000,[15] 1970–35 321 000.[16] Na počátku 70. let 20. století mělo Turecko jednu z nejvyšší natality na světě. S obrovským nárůstem obyvatelstva šla ruku v ruce i rostoucí nezaměstnanost. Mezi lety 1961–1973 turecké vládní organizace vyslaly do západní Evropy 790 000 dělníků, z nichž přibližně 81% bylo umístěno do SRN.[17]

Hospodářská situace v Turecku v 60. letech 20. století byla kritická. Turecká vláda byla nucena přejít na systém plánovaného hospodářství a pětileté plány. V rámci prvního pětiletého hospodářského plánu turecká vláda odsouhlasila dělnickou migrační politiku do západní/průmyslové Evropy jako součást boje ve stále rostoucí nezaměstnanosti.

Migrace

Na rozdíl od ostatních národů (např. Španělé, Italové, Řekové,…) Turci neměli v minulosti tendenci vycestovat za prací do sousedního města natož do zahraničí. Turecká mentalita byla obecně charakterizována jako konzervativní, nedůvěřivá a rezervovaná vůči čemukoliv novému a neznámému.[18] Náboženství, rodina a nacionalistické myšlení byly typickými znaky turecké společnosti a norem chování. Jednou z hlavních snah Atatürka a jeho revoluce bylo maximálně změnit typickou tureckou mentalitu, úspěch zaznamenala v západním Turecku, bohužel centrální a východní regiony Turecka tato změna významně nezasáhla.[19]

Výraznější změna v typickém tureckém konzervatismu nastala až v druhé polovině 20. století, kdy se tureckým dělníkům otevřel evropský pra-

15 Tamtéž.

16 Tamtéž.

17 A b a n a t – U n a t, Nermin: *Turkey's Dependence on Federal Germany*. In: Abanat – Unat, N. (ed.): Turkish Workers in Europe 1960–1975: a socio – economic Reappraisal. Leiden 1976, s. 7. Citováno dle: http://books.google.cz/books?id=NZDQ8y_J1GwC&pg=PA139&lpg=PA139&dq=turkisk+migration+1960+-+1975&source=bl&ots=7E4wiRYhlt&sig=e2EBEIV_TwGgZCQLU8fuYqhiR0c&hl=cs&ei=B-NOS_v9JabInAP_2PCkCg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CAkQ6AEwAA#v=onepage&q=&f=false (cit. 14.1.2010).

18 N e u l o h, Otto: *External migration*. In: Abanat – Unat, N (ed.): Turkish workers, s. 62. Citováno dle: http://books.google.cz/books?id=NZDQ8y_J1GwC&pg=PA139&lpg=PA139&dq=turkisk+workers+migration&source=bl&ots=7E4wmLijr&sig=6Xmrw7yti80PqmCYWma9Zx2BtrY&hl=cs&ei=LR9US7jVMaHimgPokfSoCg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=10&ved=0CD0Q6AEwCQ#v=onepage&q=&f=false (cit. 17.1.2010).

19 Tamtéž.

covní trh. Do SRN začali přicházet dělníci z agrárních regionů Turecka. Jedním z bodů dohody mezi SRN a Tureckem bylo, že nekvalifikování dělníci v SRN získají náležitou praxi, která bude po jejich návratu do vlasti zdrojem hospodářského rozvoje a pomůže přechodu hospodářství od agrárního k průmyslovému. Nicméně ve výsledku z Turecka odcházeli vysoce kvalifikovaní dělníci ze západního Turecka s náležitým vzděláním.[20] Ve většině případů se jednalo o svobodné mladé muže bez závazků ve věku 20–35 let. První vlna přivedla do SRN jen velmi malé množství dělníků, ale v následujících letech počty příchozích rapidně vzrostly. V roce 1964 přišlo do SRN 66 000 dělníků, v roce 1970 130 000 a v roce 1973 136 000.[21] Hospodářská krize 1966–1967 znamenala první kroky k usměrňování pracovní migrace ze strany SRN a dalších evropských zemí např. Nizozemí a současně došlo k nuceným návratům dělníků zpět do vlasti. Po ustálení hospodářských poměrů v roce 1968 pracovní migrace z Turecka do západní Evropy navázala na období před hospodářskou krizí a příchod nové pracovní síly do západní Evropy pokračoval. V tomto období do SRN přicházely především ženy, které tvořily až ¼ celkového počtu přistěhovalců. Následující vlny migrace znamenaly sjednocování rodin. V mezi léty 1961–1975 bylo oficiálně do západní Evropy resp. do SRN vysláno 805 000 osob a 120 000–150 000 osob odešlo ilegálně.[22] Tyto osoby vycestovaly ze země na turistické vízum a následně začaly pracovat v zahraničí bez pracovního povolení. Většina těchto osob ilegálně pracujících se koncentrovala ve velkých městech – Berlín (západní), Mnichov, Frankfurt, Kolín a Stuttgart.[23] Ilegálně příchozí pracovní síly stály zcela mimo veškeré oficiální instituce,

---

20 K i r i s c i , Kemal: Turkey: *A Transformation from Emigration to Immigration.* Centre for European Studies, Bogazici University, Istanbul 2003. Citováno dle: http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=176 (cit. 18.1.2010).

21 P h i l l i p , Martin L.: *The Unfinished story: Turkish labour migration to Western Europe. With special reference to the Federal Republic of Germany*. Geneve 1991, s. 3. Citováno dle: http://books.google.cz/books?id=1ax8pkk6CcwC&printsec=frontcover&dq=Martin+The+unfinished+story:+Turkish+labour+migration+to+Western+Europe&source=bl&ots=KnSQwXo9_q&sig=sUNU12OsDlZ3pFKZnUljUG60v-Bo&hl=cs&ei=XS1nS8XxK6aKmwPa_skb&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CAsQ6AEwAQ#v=onepage&q=&f=false (cit. 1.2.2010).

22 Tamtéž.

23 A b a n a t – U n a t, N.: *Turkey´s Dependence*, s. 8. Online verze: http://books.google.cz/books?id=NZDQ8y_J1GwC&pg=PA139&lpg=PA139&dq=turkisk+migration+1960+-+1975&source=bl&ots=7E4wiRYhlt&sig=e2EBEIV_TwGgZCQLU8fuYqhiR0c&hl=cs&ei=B-NOS_v9JabInAP_2PCkCg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CAkQ6AEwAA#v=onepage&q=&f=false (cit. 28. 1. 2010).

které by je minimálně evidovaly. Odhad počtu ilegálně pracujících v SRN byl 80 000 –100 000 osob.[24]

Turečtí dělníci v SRN se koncentrovali ve velkých městech. Městem s největší tureckou populací se stal západní Berlín. Od roku 1967 se západní Berlín stal hlavním útočištěm tureckých dělníků. Tyto dělníky žijící v ghettech mnohé spojovalo: jazyk, velice nízká úroveň dosaženého vzdělání, velice náročná manuální práce (často bez jakéhokoliv nářadí), obrovská solidarita a loajalita ke krajanům – vznik komunit vázaných na mešitu, neznalost nebo velmi špatná znalost místního jazyka + maximální snaha zachovat si rodný jazyk, venkovský původ, snaha vydělat a ušetřit co nejvíce, nedostatečná kvalifikace v oblasti hospodaření, neinformovanost a z toho pramenící obava/neochota integrace. Vedle legálně příchozích dělníků se v ghettech usidlovali i dělníci bez pracovního povolení. Dělnici bez pracovního povolení se staly lehce vykořisťovanými a bezbrannými.

Fáze turecké migrace

Obecně lze říci, že od 60. let 20. století turecká společnost zažila poprvé v historii dělnickou migraci za prací. V roce 1973 bylo téměř 1 500 000 tureckých občanů zaměstnáno v zahraničí.[25] Od počátku 50. let 20. století se turecká migrace do západní/průmyslové Evropy odehrála v 6 hlavních fázích. Detailněji se budeme věnovat pouze první a druhé fázi.

1. nábor přes třetí osobu (prostředníka) 1956–1961
2. migrace na základě bilaterálních dohod 1961–1972
3. recese a legalizace ilegálních přistěhovalců (dělníků bez pracovního povolení zaměstnaných na turistická víza) 1972–1975
4. znovu sjednocování rodin a vzdělávání dětí 1975–1978
5. rostoucí počet žádostí o azyl a rostoucí xenofobie 1978–1985
6. rozšiřování etnického obchodu, rostoucí role náboženství a politických práv 1986– [26]

Během první fáze v roli prostředníků vystupovali především istanbulští obchodníci. Dělníci obdrželi osobní zvací dopis, který obsahoval nezbytné náležitosti. Jednalo se o kvalifikované dělníky, kteří odcházeli zejména do

---

24 Tamtéž.

25 Tamtéž.

26 Abanat – Unat, N.: *Turkish migration To Europe*. In: Cohen, R. (ed.): The Cambrigde survey of Word Migration. Cambridge 1995, s. 279. Citováno dle: http://www.google.com/books?id=YbzsBPuhyggC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_navlinks_s#v=onepage&q=&f=false (cit. 3.2.2010).

doků v Hamburgu, Brémách a v Kielu.[27] První fáze skončila s vydáním nové turecké ústavy v roce 1961. Krom toho německé obchodní unie naléhaly na tureckou vládu, aby zrušila soukromé agentury vysílající dělníky do SRN – obava z rostoucího počtu levné pracovní síly.[28] Druhá fáze koresponduje s vyhlášením prvního pětiletého hospodářského plánu v Turecku. V Turecku rapidně rostla nezaměstnanost, východiskem z krize se stal export nekvalifikované pracovní síly do zahraničí. V této fázi byly hlavními organizátory vládní složky zúčastněných stran (turecké a německé), které podepsaly bilaterální dohody o náboru dělníků. Obecně lze říci, že v letech 1965–1974 do SRN přicházeli zejména muži.[29] Počátek hospodářské recese v roce 1967 dočasně pozastavil nábor dělníků a došlo ke změně pohlaví ve struktuře náboru dělníku, který šel ruku v ruce s velmi špatně placenou a společensky podřadnou nabídkou práce – např. uklízení.[30] Od poloviny 70. let do první poloviny let 80. docházelo k opětovnému sjednocování rodin.

V roce 1973 došlo ke světové hospodářské krizi tzv. ropný šok. I v SRN došlo k hospodářské recesi a západoněmecká vláda musela řešit rostoucí nezaměstnanost. Východiskem z hospodářské krize se mimo jiné stalo zastavení náboru pracovních sil ze zahraničí a současně boj, jak se vypořádat se stále rostoucím počtem přistěhovalců v zemi.[31] Značný počet přistěhovalců, kteří přišli do SRN v 60. letech, žádal o povolení k pobytu a plánovali zůstat v hostující zemi několik dalších let a v některých případech dokonce i natrvalo. Mnoho dělníků se vrátilo do vlasti, ale značný počet jich zůstal. To se stávalo zejména u rodin, jednotlivci častěji vraceli domů.

Od listopadu 1973 západoněmecká vláda zastavila nábor dělníků, povolení ke vstupu do země mohli získat jen rodinní příslušníci nebo občané zemí tehdejší sjednocené Evropy. Tato politika pokračovala až do 80. let.[32]

---

27 Tamtéž.

28 Tamtéž.

29 M a n c o , Ural: *Turks in Western Europe*. Citováno dle: http://www.flwi.ugent.be/cie/umanco/umanco3.htm (cit. 5.2.2010).

30 Cook, Bernard. A.: *Europe since 1945*. Volume II, K – Z. New York 2001, s. 1275. Citováno dle: http://books.google.cz/books?id=hafLHZgZtt4C&pg=PA1275&lpg=PA1275&dq=turkish+workers+germany&source=bl&ots=dXnFywuXNk&sig=ukQeNmDwsrHoIin4GtQe4kUgoAI&hl=cs&ei=mJptS9_XIKaqmwPr0YzWBA&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CAcQ6AEwADgy#v=onepage&q=turkish%20workers%20germany&f=false (cit. 5.2.2010).

31 O e z c a n, V.: *Country Profile. Germany.*

32 K ü h n e, Peter: *The Federal Republic of Germany: Ambivalement Promotion of Immigrant´s Interests*. In: Pennix, R. – Roosblad, J. (eds.): Trade Unions, Immigra-

První generace tureckých dělníků v SRN – tradice, identita, komunita

Přistěhovalci pocházeli ve většině případů z tureckého venkova, kde se věnovali zemědělskému způsobu života, neměli žádné praktické zkušenosti se životem ve městě. Vedle toho to bylo pro tyto lidé poprvé, co se tváří v tvář setkali se západoevropskou kulturou a cizím jazykem (na rozdíl od jiných zemí Turecko nebylo nikdy v minulosti kolonií a jeho obyvatelé neměli žádnou zkušenost s jinou kulturou a jazykem).[33] V SRN resp. každé zemi se turečtí přistěhovalci koncentrovali v místech, kde již žili jejich krajané, tím rostla možnost, že budou ve styku s lidmi ze své rodné vesnice nebo jejího blízkého okolí. Život v komunitě a s ním související sociální kontrola byla pro turecké přistěhovalce typická. Stejným způsobem života žili i ve své rodné vlasti. Tradiční rodinná hierarchie byla podporována častými sňatky mezi lidmi, kteří pocházeli ze stejné vesnice v Turecku nebo z jejího okolí.

Islám byl nejdůležitější ukazatelem a pojítkem turecké identity v SRN. Populace přistěhovalců vytvořila specifické prostředí, ve kterém žila. Byly zakládány nejrůznější spolky, které byly vázány na mešitu a spojovaly tureckou komunitu. Na organizační struktuře těchto spolků se podíleli lidé, kteří přes den tvrdě pracovali v dělnických profesích.

Druhá a třetí generace, vzdělávání dětí přistěhovalců v evropské perspektivě s důrazem na Německo

Problematika vzdělávání dětí přistěhovalců je v současné době jednou z klíčových otázek evropské politiky. V mnoha evropských zemích tvoří děti přistěhovalců většinu školou povinných jedinců. Obecně lze říci, že tyto děti mají horší prospěch, častěji opakují ročníky a po ukončení školní docházky jsou zaměstnávány v dělnických profesích. Toto vymezení samozřejmě neplatí na 100%, záleží na původu a na přistěhovaleckém statutu rodiny. Otázka, zda potomci přistěhovalců jsou schopni vystoupat na vzdělávacím žebříčku výše a tím pádem si polepšit i společensky je často diskutovaným tématem napříč západní Evropou. Na toto téma bylo zpracováno mnoho studií.

---

tion and Immigrants in Europe 1960–1993. Amsterodam 2000, s. 42. Citováno dle: http://books.google.cz/books?id=XqMqfKTLKDsC&printsec=frontcover&dq=related:ISBN9221072924#v=onepage&q=&f=false (cit. 5.2.2010).

33 Tamtéž.

Výsledky ukazují, že významnou roli v možném pokroku procesu vzdělávání u dětí přistěhovalců sehrává jejich původ a nová destinace. Obecně lze říci, že potomci přistěhovalců, kteří sami nedosáhli vyššího stupně vzdělanosti, patří do nejvíce znevýhodněné skupiny. Týká se to dětí, jejichž rodiče pocházejí zejména ze severní Afriky a z Turecka, v případě Velké Británie – jižní Asie a oblasti Karibiku.[34] Tito lidé ve většině případů odešli ze své vlasti z důvodů ekonomických, v zahraničí viděli možnost, jak si ekonomicky polepšit. Na straně druhé stojí potomci politických uprchlíků např. z Iráku a Iránu. V tomto případě se jedná o lépe ekonomicky situované rodiny často s vysokou úrovní vzdělání. Motivace něčeho dosáhnout a uspět je potomků těchto uprchlíků daleko vyšší.[35] Druhým významným faktorem, který ovlivnil proces vzdělávání potomků přistěhovalců, byla země, do které přišli. Velice záleží i na přístupu hostující země k přistěhovalcům a jejich rodinám. Tento rozdíl je podle řady studií nejvíce patrný, pokud srovnáme možnosti stejné skupiny přistěhovalců v různých zemích. V současné době v EU žije přibližně na 4 000 000 přistěhovalců z Turecka, a to v různých zemích: Německo, Rakousko, Belgie, Francie a Nizozemí.

Možnosti potomků tureckých přistěhovalců v 5 evropských zemích byly podle řady studií diametrálně odlišné. Největší rozdíly byly popsané u mladých lidí, kteří získali výuční list. Nejvíce vyučených bylo zaznamenáno v Rakousku a v Německu – $^{2}/_{3}$ až ¾.[36] V ostatních zemích jsou počty „*pouze*" vyučených nižší a počty držitelů diplomů ze střední školy vyšší. Ve výsledku lze říci, že určujícími faktory pro vzdělávání potomků přistěhovalců jsou tyto: věk, ve kterém v dané zemi začíná povinná školní docházka, počet vyučovacích hodin, včasný výběr střední školy, proces přechodu na trh práce a možná etnická diskriminace.[37] V Německu povinná školní docházka ze zákona začíná v 6 letech naproti tomu např. ve Francii už 2,5 letech. A tomu samozřejmě odpovídá i čas, který děti stráví s učitelem.

---

34 C r u l, Maurice: *Pathways to Success for Second Generation in Europe. Migration Information Source*. Fresh thought, authoritative data, global reach. Amsterodam 2007. Citováno dle: http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?id=592 (cit. 8.2.2010).

35 Tamtéž.

36 Tamtéž.

37 Tamtéž.

Závěr

Dnešní EU řeší mnoho problémů, které se týkají přistěhovalců a přistěhovalecké politiky. Problematika přistěhovalectví v EU jde ruku v ruce s otázkami islámu, islamizace Evropy a islamofobie. K pochopení této problematiky je třeba zkoumat a analyzovat kořeny přistěhovalectví do západní/průmyslové Evropy v druhé polovině 20. století.

Nejeden stát západní Evropy měl v minulosti rozsáhlé koloniální panství, odkud do západní Evropy přicházeli lidé. Tito lidé se ve své podstatě „*vraceli domů*“, měli zkušenost s jiným kulturním prostředím a jazykem. Západoevropská společnost pro ně nebyla natolik neznámou, i když samozřejmě i o tom se dá polemizovat. Představme si např. venkovského rolníka ze severní Afriky, který žije daleko od velkého města a který se rozhodl odejít pracovat do západní/průmyslové Evropy. Myslím, že nemůžeme jednoznačně tvrdit, že tento člověk plynně ovládá západoevropský jazyk slovem a písmem, i když je tento jazyk úředním jazykem v jeho zemi. Bohužel k této problematice se velice těžko shánějí potřebná data, tedy pokud alespoň existují, resp. neexistují. Otázkou do diskuse může být, zda tento rolník byl gramotný (ovládal svůj mateřský jazyk slovem a písmem). Řekněte tedy, že by tento člověk byl schopen komunikovat západoevropským jazykem a že by po svém příchodu neměl tak výrazný jazykový handicap. Nicméně z počátku západní/průmyslová Evropa pokračovala ve své koloniální politice, resp. snažila se levnou pracovní sílu maximálně využít bez ohledu na nutnost sociálního začlenění těchto lidí do západoevropské společnosti. Pod tlakem západoevropské společnosti si tito lidé vytvořili „*vlastní svět*“, ve kterém se striktně dodržují tradice, rodinnou hierarchie a nejdůležitějším pojítkem se stává náboženství – islám.

Druhou skupinu přistěhovalců za prací do západní/průmyslové Evropy tvořili lidé, kteří přicházeli ze země, která neměla historicky žádné zkušenosti se západoevropskou kulturou a jazykem, resp. nebyla kolonií. V druhé polovině 20. století započala v Turecku populační exploze a s tím následně rostoucí nezaměstnanost. Na straně druhé západní/průmyslová Evropa postrádala dělnickou pracovní sílu. Na základě bilaterálních dohod do SRN plynuli dělníci z Turecka. Ve většině případů se jednalo o mladé a zdravé muže, kteří měli v SRN pracovat na principu rotace, aby se předešlo trvalému usazování přistěhovalců v zemi a aby docházelo k pravidelné cirkulaci nové pracovní síly. Nicméně záhy se tento princip ukázal jako nefungující: *Gastarbeiter*“ – hostující dělník se stal „*Inlander auslandischer Herkunft*“ – trvale bydlící cizího původu. Bohužel v mnohých případech tito lidé neuměli žádný západoevropský jazyk a navíc pracovali v oborech s velice nízkou prestiží, což je okamžitě katapultovala na samotný okraj západo-

evropské společnosti. Západoevropská společnost se na přistěhovalce za prací dívala *„skrz prsty“*. O to pevněji se turečtí dělnicí uzavírali v ghettech, která vznikala v oblasti velkých německých měst. V těchto ghettech se začaly vytvářet komunity často velmi pevně navázané na mešitu. V čele etnicky vázaných spolků se angažovali lidé, kteří by se k podobné činnosti v Turecku s největší pravděpodobností nedostali. Jednalo se o seberealizaci v cizím prostředí, o snahu najít si v nové společnosti své vlastní místo. Dalším faktor, který významně ovlivňoval postavení tureckých dělníků v SRN, byla jejich jazyková vybavenost resp. neznalost. Problém jazyk u tureckých dělníků a jejich rodin je stále aktuální. Neznalost jazyka u první generace tureckých přistěhovalců do SRN se nijak neřešila, tito lidé tvrdě fyzicky pracovali a ve svém volném čase angažovali v etnických spolcích. Druhá a třetí generace tureckých přistěhovalců je na tom v oblasti jazykových znalostí lépe než jejich rodiče, nicméně ani u nich nelze jednoznačně hovořit o bilingvismu. V mnoha případech potomci tureckých přistěhovalců neznají plynně ani jeden jazyk. Doma se mluvilo turecky, nicméně se nejednalo o spisovnou turečtinu. Děti, zejména chlapci, docházeli do školy, kde se jejich znalost místního jazyka zlepšila. Ve výsledku, jak ukazují studie, potomci tureckých přistěhovalců do SRN, kráčeli často ve stopách svých rodičů, co se zaměstnání a vzdělání týče.

Rostoucí obava v Německu z islámu pramení z nedokončené snahy integrovat dělnické přistěhovalce z Turecka. Princip rotace v praxi nefungoval od samotného začátku. Je tedy otázkou, jak by se situace vyvíjela, pokud by se v tomto momentu začalo s postupnou integrací přistěhovalců, alespoň s jazykovou přípravou již v 60. letech 20. století a ne až u druhé generace přistěhovalců.

THE TURKEY AND THE IMMIGRATION TO THE WEST, RESPECTIVELY TO THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY IN THE 1960S AND THE ROOTS OF THE ETHNIC PROBLÉME IN THE GERMANY OFNOWADAYS

Contemporary Western Europe is addressing the issue of working migration that began in the 60s of the 20th century, when the Western/industrial Europe was suffering from an acute shortage of working-class workforce. Industrial states of Western Europe seeked solutions for the recruitment of workers from developing countries. Turkey has signed several agreements on the recruitment of blue-collar workers. To the Western/industrial Europe in the framework of agreements came a lot of blue-collar workers but also illegally several waves of migrants. Western Germany agreed on the principle of rotation, which already at the very beginning has showed its weaknesses, and just at this moment the Western/ industrial Europe should begin to address the issue of migrant integration.